Izhaja vsak dan razen sobot, nedelj in praznikov

Issued daily except Saturdays, Sundays and Holidays

PROSVETA

GLASILO SLOVENSKE NARODNE PODPORNE JEDNOTE

Uredniški in upravniški prostori: 2657 South Lawndale Ave.

Office of Publication: 2657 South Lawndale Ave. Telephone, Rockwell 4904

LETO—YEAR XL | Cena lista je $8.00 | Entered as second-class matter January 18, 1933, at the post-office at Chicago, Illinois, under the Act of Congress of March 3, 1879. | CHICAGO 23, ILL., PONDELJEK, 9. FEBRUARJA (FEB. 9), 1948 | Subscription $8.00 Yearly | ŠTEV.—NUMBER 27

Acceptance for mailing at special rate of postage provided for in section 1103, Act of Oct. 3, 1917, authorized on June 4, 1918.

Unija CIO se izrekla za ustanovitev tretje stranke

Obe stari stranki v službi Wall Streeta, pravi Oakes. Wallace dobil oporo

Chicago, 7. feb. — Unija United Farm Equipment & Metal Workers, včlanjena v Kongresu industrijskih organizacij, se je izrekla za ustanovitev tretje politične stranke in zagotovila podporo H. A. Wallaceu kot kandidatu za predsednika Združenih držav.

Zadevno naznanilo je objavil Grant W. Oakes, predsednik unije, na izredni konvenciji svoje organizacije, ki je v hotelu Stevensu. On je bil opozorjen na napoved, da bo gibanje za ustanovitev tretje stranke razklalo demokratsko stranko in omogočilo zmago republikanski stranki pri volitvah v novembru.

"Ne vidim nobene razlike med demokratsko in republikansko stranko," de dejal. "Obe sta v službi Wall Streeta. Morganičnо poroko med strankama je sankcioniral predsednik Truman. Wallace je obsodil to poroko in zunanjo politiko Trumanove administracije, katero podpirajo demokrati in republikanci. Njegov notranji program je v prilog ameriškim delavcem in ljudstvu na splošno.

Wallace je vodja navadnih ljudi. Neštetokrat je že demonstriral svoj pogum in prepričanje. On se ne bo izneveril svojim idealom in padel na kolena pod pritiskom Wall Streeta, imperialistov in monopolov."

Oakes je dalje rekel, da imajo unije CIO pravico do odločanja in razsojanja v političnih zadevah. Vodilni uradniki CIO namenoma napačno tolmačijo resolucijo, sprejeto na konvenciji CIO, proti ustanovivti tretje politične stranke.

Člani odbora za politično akcijo unij CIO v Illinoisu so na svoji seji v Chicagu sprejeli zaključek glede ustanovitve političnega ustroja, ki naj bi podpiral demokrate v volilni kampanji. Ustroj bo formiran na konvenciji v juniju. Odbor je naznanil, da bo zbral sklad $350,000.

"Skušali bomo mobilizirati vse državljane," je dejal Frank Annunzio, tajnik-blagajnik odbora. "Upam, da nas bodo označili za politično mašino. Iz odbora bomo naredlii atomsko bombo v politiki."

Pressman odstopil kot odvetnik CIO

Predsednik Murray izrazil obžalovanje

Washington, D. C., 7. feb. — Lee Pressman je resigniral kot glavni pravni svetovalec Kongresa industrijskih organizacij. Izjavil je, da bo vse energije posvetil gibanju za ustanovitev tretje politične stranke in podpiral Henryja A. Wallacea kot kandidata za predsednika Združenih držav.

Pressman je bil več let glavni pravni svetovalec CIO in jeklarske unije. Philip Murray, ki je predsednik CIO in jeklarske unije, je izrazil obžalovanje, ker je Pressman resigniral. Dostavil je, da sta se on in Pressman izognila težkočam in komplikacijam, ki bi nastale v zvezi z izvajanjem temeljnih smernic politike CIO.

Levičarski in progresivni voditelji so skušali pridobiti člane eksekutivnega odbora CIO za podpiranje Wallacea, a niso uspeli. Večina unij CIO se je izrekla proti Wallaceu kot kandidatu za predsednika Združenih držav na listi še ne ustanovljene tretje stranke.

Pressmana bo začasno nasledil Frank Donner, ki je bil doslej pomožni pravni svetovalec Kongresa industrijskih organizacij.

NEMŠKI GENERAL BLASKOWITZ IZVRŠIL SAMOMOR

Skočil je na tla z zidovja jetnišnice v Nuernbergu

FELDMARŠALI PRED SODIŠČEM

Nuernberg, Nemčija, 7. feb.— General Johannes Blaskowitz, veteran nemške armade, si je končal življenje s skokom z zidovja, ki obkroža tukajšnjo jetnišnico, na tla. Jetniški stražniki niso mogli preprečiti skoka. Nekaj minut pozneje je umrl v jetniški bolnišnici. Blaskowitz je bil star 64 let.

Samomor je izvršil tik pred obravnavo pred ameriškim vojaškim sodiščem. Blaskowitz je bil poveljnik petindvajsete nemške armade v Holandiji, ki je kapitulirala pred zavezniškimi silami 5. maja l. 1945. Obtožen je bil s trinajstimi drugimi nemškimi generali vred v novembru lanskega leta. Pred sodišče je bil postavljen 30. decembra; trdil je, da je nedolžen.

Blaskowitz je bil obtožen, da je dal ustreliti veliko število vojnih ujetnikov in civilistov na Poljskem, ko je bil poveljnik osme nemške armade. On je bil deveti samomorilec v nuernberški jetnišnici. Med samomorilci so bili Goering, Robert Ley in dr. Leonardo Conti. Slednji je vodil nečloveške eksperimente, katerih žrtve so bili vojni ujetniki.

Med obtoženci, ki bodo prišli pred ameriško sodišče, so trije nemški feldmaršali in devet generalov. Glavni prosekutor je ameriški general Telford Taylor. On trdi, da so obtoženci vodili staro nemško armado in jo izvežbali kot mogočno udarno in agresivno silo. Oni so kršili provizije versajske mirovne pogodbe, ki je bila sklenjena po zaključenju prve svetovne vojne. Hitler, ko je prišel na krmilo v Nemčiji, je dobil v generalih potrebno orodje za oboroževanje in priprave za agresijo. Taylor je orisal vloge, katere so igrali obtoženci v oboroževanju Nemčije.

Zagovorniki obtožencev so nemški odvetniki.

General Stuelpnagel se obesil

Bil je poveljnik nemških čet v Franciji

Paris, 7. fbe. — General Otto von Stuelpnagel, vrhovni poveljnik nemških okupacijskih čet v Franciji v vojnem času, se je obesil v jetnišnici Cherche-Midi. Obtožen je bil vojnih zločinov in kršenja mednarodnega prava. General je dal ustreliti veliko število francoskih talcev.

Besednik francoskega vojaškega sodišča je dejal, da se je imela obravnava proti Stuelpnagelu pričeti čez nekaj tednov. General se je obesil tik pred zaslišanjem pred francoskih generalom Gorguillerjem.

Stuelpnagel, tipičen pruski vojaški častnik, je bil vrhovni poveljnik nemških okupacijskih sil v Franciji od 25. oktobra l. 1940 do junija l. 1942. On je bil tudi vojaški poveljnik v Parizu. Obtožen je bil, da je dal ustreliti 22 francoskih talcev v avgustu 1941, ko je bil nemški vojaški častnik ustreljen v Parizu, in nadaljnih 50 talcev v Bordeauxu in Nantesu. Aretiran je bil na svojem posestvu v Nemčiji 12. decembra 1946 in odveden v Francijo.

Truman svari pred ekonomskim polomom

Kongres naj vzpostavi kontrolo cen in odmerjanje živil. Načrt za odpravo diskriminacij odobren

Washington, D. C., 7. feb. — Predsednik Truman je ponovno pozval kongres, naj vzpostavi kontrolo cen in odmerjanje živil, zaeno pa je napovedal ekonomski polom, če ne bo kongres podvzel potrebnih korakov za ustavitev dviganja cen. Kontrola mesa in odmerjanje naj bi bila prvi korak.

Truman je dejal, da ima kongres iste podatke, informacije in številke o porasti življenskih stroškov kot on, toda noče se odločiti za akcijo, da se odvrne ekonomski polom.

Predsednik je na sestanku s časnikarji omenil dviganje cen. Dejal je, da so se cene živil zvišale 203%, oblek 190%, stanarine 115%, drugih potrebščin pa 165% od povprečnosti v letih 1935-1939. Zdravilo proti inflaciji je program, katerega je predložil kongresu 17. novembra lanskega leta.

Obe kongresni zbornici sta pod kontrolo republikanske večine, ki je proti vzpostavitvi kontrole cen in odmerjanju živil. Člani senatnega bančnega pododseka so položili načrt glede ustanovitve ustroja za odmerjanje mesa na polico ta teden.

Na vprašanje časnikarjev, ali bo naslovil novo poslanico kongresu s pozivom, naj stori korake za ustavitev inflacije, je Truman odgovoril, da bo ponovil apele, toda akcija zavisi od kongresa. Republikanska večina bo morala prevzeti odgovornost za posledice. Predsednik je bil opozorjen na argumente opozicije, da kontrole ovirajo produkcijo. Dejal je, da argumenti ne drže. Produkcija je dosegla višek v vojnem času in v dobi takoj po zaključenju vojne, ko so bile kontrole v veljavi.

Senatni odsek za delavske zadeve je odobril zakonski načrt za odpravo diskriminacij v uposlitvi. Žrtve diskriminacij so v glavnem zamorci. Načrt je bil odobren s sedmimi proti petim glasovom kljub opoziciji s strani senatorja Tafta, načelnika odseka.

Domače vesti

Bolniki v Strabanu

Strabane.—John Česnik st. in njegova žena sta šla v Californijo na počitnice k svoji hčeri. John je že dalj casa bolan in si je šel iskat zdravja.—Frances Žele se nahaja v bolnišnici St. Francis v Pittsburghu, kjer se je morala podvreči operaciji.—Ignatz Tomsich se je vrnil iz canonsburške bolnišnice na svoj dom. Vsi so člani društva 138 SNPJ, ki jim želi skorajšnje okrevanje.

Iz Clevelanda

Cleveland.—Umrl je Ignac Piškur, star 72 let, doma z Dolenjskega, v Ameriki 49 let, član SDZ. Zapušča ženo in tri sinove.—Charles Sablack iz Collinwooda, ki je v nedeljo dobil hude poškodbe v avtni nesreči na Lake Shore Blvd. in E. 146 st., je podlegel v bolnišnici. Star je bil 53 let, rodom Hrvat, v Ameriki 35 let, član HBZ. Tukaj zapušča ženo, sina in hčer, v starem kraju pa dva brata in dve sestri.—Dalje je umrl Frank Oster, star 76 let, doma iz Mrzle vasi pri Čatežu. Zapušča ženo, dva sinova, štiri hčere in dva vnuka.—Christ Mandel iz Collinwooda je zopet zdrav. Bil je v bolnišnici, kjer se je moral podvreči operaciji.—Leopoldina Vozel iz Euclida je prejela vest iz starega kraja, da je 24. jan. umrla njena mati Marija Renčof v starosti 82 let. Doma v Podkraju pri Zagorju ob Savi zapušča dva poročena sinova, na Vestfalskem v Nemčiji pa hčer Pavlo Čopar. Najstarejši sin Robert je umrl istotam pred leti v starosti 55 let. Pokojna je bila vdova 30 let.—Za srčno hibo je naglo umrl v bolnišnici John Zajc, ki je do zadnjega oktobra vodil gostilno v "Ribnici". Star je bil 58 let, doma iz Trzina pri Domžalah, v Ameriki 38 let, član SMZ. Tukaj zapušča ženo in dva sinova, v starem kraju pa štiri sestre in brata.—Poročila sta se Hubert Silva iz Ashtabule in Rose A. Picman iz Collinwooda.—V bolnišnici Huron se nahaja Urban Praznik iz Collinwooda, ki se je moral podvreči operaciji, enako tudi John Krnc v luteranski bolnišnici. V bolnišnici Charity pa se nahajata mrs. Hrovat in Louis Gliha iz Newburga. Iz bolnišnice se je vrnila Frances Klančar.

Obseg ameriške pomoči orisan

Poslanik Douglas nastopil pred senatnim odsekom

Washington, D. C., 7. feb. — Obseg ameriške ekonomske in vojaške pomoči zunanjim državam je bil orisan pred člani senatnega odseka za zunanje zadeve, čigar načelnik je senator Vandenberg, republikanec iz Michigana. Odsek je dolgo pritiskal na Trumanovo administracijo in državni department, naj razkrijeta vsoto, katero naj bi Amerika potrošila v tujini poleg vsote $6,800,000,000 kot pomoč šestnajstim državam v zapadni Evropi v prihodnjih petnajstih mesecih.

Številke je predložil senatnemu odseku Lewis Douglas, ameriški poslanik v Londonu. Program določa potrošnjo $9,333,000,000, kar je $2,500,000,000 nad vsoto, katero naj bi dobila zapadna Evropa.

Douglas je predlagal potrošnjo milijarde dolarjev za pomoč Kitajski, Grčiji in Turčiji, ostala vsota pa naj bi se potrošila za rekonstrukcijo Japonske in Koreje, vojaško kooperacijo s Kanado in latinskimi republikami in pomoč Trstu. Stroški za vzdrževanje okupacijskih sil v Nemčiji, Avstriji, Koreji in na Japonskem bodo znašali $1,400,000,000 v tem letu. Douglas je zagotovil senatorja Vandenberga, da mu bo kmalu predložil nadaljnje podatke in informacije o ameriški pomoči zunanjim državam.

Vandenberg je naznanil, da se bo debata o Marshallovem načrtu pričela v kongresu 1. marca. Napoved je, da načrt ne bo sprejet v predloženi obliki.

Italijanska vlada odobrila volilni zakon

Rim, 7. feb. — Člani vlade premierja Alcida de Gasperija so odobrili volilni zakon. Parlamentarne volitve se bodo vršile 18. aprila. Takrat bo izvoljenih 577 poslancev in 344 senatorjev. Notranji minister Mario Scelba je predlagal sprejetje načrta, ki določa deset let zapora za kršilce ustavne provizije, ki prepoveduje vzdrževanje napol vojaških organizacij. Prizadeti bi bili partizani. Komunisti vodijo odločno opozicijo proti načrtu.

Turški poslanik v Moskvi pozvan domov

Ankara, Turčija, 7. feb.—Vlada je odpoklicala poslanika iz Moskve, pojasnila pa ni vzroka. Poslanik je Faik Akdur. Rusija je odpoklicala svojega poslanika Sergeja A. Vinogradova že v oktobru l. 1945 iz Ankare. Poročila, da se bo Vinogradov vrnil v Turčijo, je Moskva zanikala.

Truman ni hotel komentirati "revolte"

Washington, D. C., 7. feb. — Predsednik Truman ni hotel komentirati "revolte" demokratov iz južnih držav proti njegovemu programu civilnih svobodščin, ki je bil predložen kongresu. Dejal je le, da je bila že dovolj komentirana v tisku in po radiu.

Šest otrok zgorelo v požaru

St. Louis, Mo., 7. feb. — Šest otrok je zgorelo v požaru, ki je uničil hišo v predmestju Maplewoodu. Charles in Mary Eoff, oče in mati otrok, sta dobila težke opekline, ko sta skušala rešiti otroke iz goreče hiše. Oba sta bila odpeljana v okrajno bolnišnico.

NEMŠKI BARONI OBDRŽALI POSESTVA V BRITSKI OKUPACIJSKI CONI

Hextor, Nemčija, 7. feb. — Grof Busso Bucholz-Assenburg, bivši nacist in član nacijske elitne garde, še vedno poseduje 7,150 akrov polja in gozdov v tukajšnji rodovitni dolini. Njegov grad je na hribu, s katerega gleda sedaj na svet in godrnja, ker ne gre vse po njegovi volji.

Sedanji svet je daleč odmaknjen od njega in njegovih prednikov. Grof je dal razumeti, da je njegov namen pomaknitev kazalca na uri nazaj v stari svet, kakršnega so poznali on in njegovi predniki.

Grof Bucholz-Asseburg ni osamljen. On je v grupi 2,000 drugih grofov, baronov in princev v britski okupacijski coni, ki posedujejo ogromna posestva. Med temi so bivši nacisti in člani elitne garde.

Ti baroni so obdržali veleposestva, ker so britske oblasti počasne v izvajanju zemljiških reform. Grof Bucholz-Asseburg se pritožuje, ker je bilo njegovo veleposestvo v obsegu 3,500 akrov v sovjetski okupacijski coni, ki meji na britsko cono, konfiscirano in razdeljeno med one, ki so ga obdelovali.

Grof se, kakor izgleda, ne zaveda dejstva, da so on in njemu enaki ljudje tarča kritike ne samo s strani komunistov in drugih levičarjev, temveč tudi s strani progresivnih elementov v stranki krščanskih demokratov.

Obstoj podedovanih veleposestev, upravljanih na fevdalni podlagi, je mogočno orožje v rokah onih, ki vzbujajo delavce in kmete s svojo propagando. Kljub odporu se bo fevdalni sistem zrušil tudi v britski okupacijski coni, kot se je v ruski coni.

Amerika poslala generala v Grčijo

Splošna ofenziva proti gerilskim silam

Washington, D. C., 7. feb. — Vojni department je naznanil, da je bil general James A. Van Fleet poslan v Grčijo, kjer bo prevzel poveljstvo ameriških sil na kopnem in v zraku, ki so dodeljene vojaški misiji v Atenah. Načelnik vojaške misije je general William G. Livesay. Naznanilo pravi, da bo slednji obdržal pozicijo.

General Van Fleet bo pomagal grški monarhistični armadi v operacijah proti gerilskim silam v severni Grčiji. On bo sodeloval s člani grškega generalnega štaba pri sestavljanju načrta za splošno ofenzivo proti gerilcem. General Van Fleet je bil poveljnik ameriške armade, ki je bila zavojevana v bitkah z Nemci v Porenju. Enote te armade so prve prekoračile most na reki Reni pri Remagenu.

Prej je vojni department naznanil, da je nadaljnja grupa ameriških vojaških častnikov odpotovala v Grčijo.

Opozicija zmagala na Irskem

Premier De Valera izgubil večino v parlamentu

Dublin, Irska, 7. feb. — Združene politične stranke opozicije so zmagale pri splošnih volitvah. Na listi teh strank je bilo izvoljenih 76 poslancev.

Premier Eamon de Valera je izgubil večino v parlamentu. Na listi njegove stranke Fianna Fail je bilo izvoljenih 66 poslancev. De Valera, ki je bil rojen v Ameriki, je predsednik irske vlade šestnajst let. Mnenje prevladuje, da se bo vzdržal na krmilu s pomočjo neodvisnih poslancev.

Pričakujejo se ostre debate v parlamentu, ko se bo sestal na zasedanju 18. februarja. Takrat bo izvoljen nov predsednik vlade.

V teku volilne kampanje je De Valera naglašal, da ne bo formiral koalicijske vlade z drugimi političnimi strankami. Thomas L. Mullins, tajnik stranke Fianna Fail, je dejal:

"De Valera je še vedno proti formiranju koalicijske vlade. Uverjen sem, da bo imel oporo pri neodvisnih poslancih, ki so za močno in stabilno vlado v interesu dežele."

General Richard Mulcahy, vodja glavne opozicionalne stranke Fine Gael, je bil izvoljen za poslanca pri volitvah v svojem distriktu.

Rusija vidi depresijo v Ameriki

Pričakuje, da bo osvojila komunizem

Chicago, 7. feb. — V upanju, da bo Amerika zabredla v depresijo, v kakršni se je znašla l. 1929, je Rusija prepričana, da bo ameriški kapitalistični sistem uničen. Tako je izjavil Francis Biddle, bivši federalni justični tajnik, v svojem govoru pred dijaki na čikaški univerzi.

"Zgodovinsko dejstvo je, da je Rusija delala preglavice svojim zaveznikom po zmagoviti vojni," je rekel Biddle. "Mi lahko le ugibamo, kakšni so nameni voditeljev Sovjetske unije sedaj.

Rusi so pod sovjetsko vlado sprejeli doktrino, da ima kapitalizem v sebi kali lastnega uničenja, ker monopoli povzročajo brezposelnost in trpljenje ljudskih množic. Te se morajo potem neizbežno oprijeti komunizma."

Biddle je naglasil, da mnogi dostikrat pretiravajo realnost politike Sovjetske unije.

PRIPRAVE ZA KONFERENCO TREH DRŽAV V LONDONU V TEKU

London, 7. feb. — Priprave za konferenco Velike Britanije, Amerike in Francije so v teku. Pričela se bo 19. februarja v Londonu. Glavni predmet diskuzij bo zapadna Nemčija.

Britski zunanji minister Ernest Bevin je naznanil, da bodo diskuzije o važnih vprašanjih in problemih. Eno vprašanje je ekonomska koordinacija med francosko okupacijsko cono in skupno britsko-ameriško okupacijsko cono.

Druga vprašanja se tičejo kontrole industrij v Porurju, zlasti jeklarske in premogovne, zaščite in ekonomske spojitve Posarja s Francijo. Slednja bo zahtevala garancije pred možno agresijo s strani Nemčije v bodočnosti.

Devaluacija franka, francoske denarne enote, je alarmirala Veliko Britanijo. Na konferenci bodo storjeni koraki za odvrnitev devaluacije denarnih enot v drugih evropskih državah.

Henry Tizzard, znanstvenik in svetovalec Attleejeve vlade, je dejal, da Veliki Britaniji preti dvojna nevarnost. Ena je možnost padca kot velika industrijska država, druga pa, da ne bo morda preživela vojne, če bo izbruhnila. Tizzard je načelnik odbora za znanstvene raziskave. On je dejal, da se ne strinja z Attleejevo izjavo, da bo Velika Britanija rešila svoje ekonomske probleme, ako se bo produkcija zvišala za 20 odstotkov v tem letu.

"Velika Britanija ne more tekmovati z Ameriko v produkciji," je dejal. "Britski rudar ne more doseči ameriškega rudarja v produkciji. To velja tudi za druge industrije. Velika Britanija je ostala daleč v ozadju za Ameriko v tehnologiji in ne more tekmovati z njo na svetovnih tržiščih."

Wheeler ne bo direktor kampanje ADF

Miami, Fla., 7. feb. — Burton K. Wheeler, bivši senator iz Montane, je informiral člane eksekutivnega sveta Ameriške delavske federacije, da ne more sprejeti pozicije direktorja politične kampanje ADF, ker je zaposlen kot odvetnik v Washingtonu.

Nesporazum med člani komisije

Seoul, Koreja, 7. feb. — Člani komisije Združenih narodov se ne morejo sporazumeti, kdo naj bi nadziral volitve v južni Koreji, ki je pod ameriško okupacijo. Rusija je prepovedala vstop članom komisije v svojo okupacijsko cono v severni Koreji.

PROSVETA
THE ENLIGHTENMENT
GLASILO IN LASTNINA SLOVENSKE NARODNE PODPORNE JEDNOTE
Organ of and published by Slovene National Benefit Society

Naročnina za Združene države (izven Chicaga) in Kanado $8.00 na leto, $4.00 za pol leta, $2.00 za četrt leta; za Chicago in okolico Cook Co., $9.50 za celo leto, $4.75 za pol leta; za inozemstvo $11.00.

Subscription rates: for the United States (except Chicago) and Canada $8.00 per year, Chicago and Cook County $9.50 per year, foreign countries $11.00 per year.

Cene oglasov po dogovoru.—Rokopisi dopisov in nenaročenih člankov se ne vračajo. Rokopisi literarne vsebine (črtice, povesti, drame, pesmi itd.) se vrnejo pošiljatelju le v slučaju, če je priložil poštnino.

Advertising rates on agreement.—Manuscripts of communications and unsolicited articles will not be returned. Other manuscripts, such as stories, plays, poems, etc., will be returned to sender only when accompanied by self-addressed and stamped envelope.

Naslov na vse, kar ima stik s listom:
PROSVETA
2657 - 59 So. Lawndale Ave., Chicago 23, Illinois

138

Glasovi iz naših naselbin

Poročilo iz Chisholma

Chisholm, Minn. — Iz našega mesta je prav malo dopisov v Prosveti, dasiravno je tu veliko naročnikov in so zmožni pisanja. A je že tako, da vsak raje čita kot piše.

Zadnji teden mi je dala soseda čitati pismo, ki ga je prejela od neke poznane žene iz taborišča iz Koroške. Njen dom je bil v Kranju na Gorenjskem. V pismu se zelo jezi na sedanjo jugoslovansko vlado ter trdi, da komunisti ubijajo duhovnike v Sloveniji. Omenja tudi trpljenje beguncev v tujini in da sedaj čakajo, da bi šli v Južno Ameriko. V taborišču nimajo drugega časopisa kot Ameriško Domovino, zato pa se ni čuditi tem zasleplencem.

Tem beguncem sem pisala, naj se vrnejo domov in da se jim ni treba nič bati, ako niso storili ničesar hudega. Namesto da se klatijo po svetu, naj se raje vrnejo v domovino in pomagajo pri gradnji nove Jugoslavije.

Danes je tukaj umrl star slovenski naseljenec John Švajger. Sem je prišel leta 1906 in živel tu do svoje smrti. Star je bil 78 let. Tukaj zapušča užalošćeno soprogo, pet hčera in tri sinove. Vsi so poročeni. Pokojnik je bil doma iz Črnomlja, Bela Krajina. V tukajšnjem časopisu je bilo poročano, da je bil doma iz Avstrije. Ne vem, zakaj nepravilno poročajo. Bil je strog katoličan, pokopati pa so ga dali nekemu švedskemu nekatoliškemu pogrebniku, dasiravno imamo tukaj slovenskega pogrebnika Antona Mahneta, ki ima novo in moderno kapelo. Kdaj bomo Slovenci spregledali in se držali lepega reka "svoji k svojim"? Švedi nikdar ne dajo svoje pokopati slovenskemu pogrebniku.

Danes je tu huda zima, nič manj kot 25-30 stopinj pod nič!o!

Rojaku Rodolphu Sedlarju v Ciceru želim hitrega okrevanja in da bi zopet prišel v Minnesoto lovit ribe. Pozdrav vsem čitateljem Prosvete!

Frances Lukanich.

Iz časov naših prvih let v Ameriki

Springfield, Ill.—Prvega januarja leta 1901 sva s tovarišem Janezem odrinila v Ameriko iz Bremena na parniku "Trave". Kabina, v kateri sva spala, je bila v sredi parnika, zato sva občutila silne sunke, škripanje in lomljenje, tako da sva mislila, da se bo parnik vsak trehotek prelomil na dvoje. Saj menda ni dosti manjkalo, da se ni.

Ker je bil parnik eden med najhitrejšimi, bi imeli priti v New York v šestih dneh, faktično pa smo prišli šele v devetih, in sicer 9. januarja ob devetih zvečer. Torej od tedaj je minilo že 48 let. Takrat smo bili še mladi, zdravi, polni življenja in sanj v lepo bodočnost. In danes? Danes smo stari, izgarani, pohabljeni, mnogi, mnogi pa so šli v prerani grob vsled prenapornega dela.

Z Janezom sva morala iti na Ellis Island in tam sva morala plačati $1 za jestvine za popotnico. Z vlakom sva se nato odpeljala v Pennsylvanijo. Vožnja ni bila dolga. Na postaji sva izstopila in odprla najina zavojčka z jestvinami. Notri najdeva vsak po eno veliko klobaso. Janez je omenil, da tako velike klobase ni videl še nikdar, zato jo je zalučal mimoidočemu psu, prav tako jaz. "Na, tu imaš klobaso, da ne boš lačen," je Janez še pristavil. Pes klobaso povoha, naju nekam grdo in sumljivo pogleda, nato pa stisne rep med noge in gre svojo pot naprej.

O najinemu prihodu nisva nikomur pisala, zato sva imela težave najti naselbino, v katero sva bila namenjena. Vendar pa sva imela srečo in kmalu dobila stanovanje in delo v premogovniku. V isti hiši je stanovalo nekaj drugih starih Slovencev, ki so bili v obljubljeni deželi že pet let.

V premogovniku so bili večinoma sami tujerodci vseh narodnosti. Delala sva nekaj mesecev in najina "peda" je znašala od $12 do $14 za 14 dni. Začel sem malo godrnjati, češ da je plača premajhna, tedaj pa me je nahrulil stari slovenski premogar, ki je bil tam na stanovanju kot midva z Janezom, z besedami: "Kaj pa misliš, grinar! Jaz sem že peto leto tukaj, pa še sedaj nimam ničesar. Ti ne znaš nobene 'šprahe', kljub temu pa misliš, da se boš tukaj kar na lepem nalezel denarja." Ta rojak je bil zelo pobožen, hodil vsako nedeljo v cerkev, denar pa ves zakvartal, čeravno je imel v stari domovini ženo in otroke.

Kmalu sem dobil drugo delo v boljšem premogovniku, kjer so delali po večini sami Angleži in Nemci. Tudi Janezu sem dobil delo. Zaslužila sva od $35—$40 na 14 dni, kar je bila za tiste čase zelo dobra plača. Radi tega je nastala med rojaki velika nevoščljivost. "Lejte, ta dva greenhorna sta tukaj par mesecev, pa imata tako dobro delo, drugi pa smo tukaj že leta, pa še zdaleka toliko ne zaslužimo kot ona dva." Tako so govorili.

Stanovanje sva dobila pri dobrih ljudeh, toda vse tiste kompanijske bajte so bile stare, sloneče ob hribu, na enem koncu nizke, na drugem pa visoke. Z Janezom sva ležala na eni postelji. Pozimi je še bilo, poleti pa so naju stenice kar po postelji nosile. Posebno Janeza so rade obdelovale, ker je ležal tik pri steni in oknu. Janez jih je toliko časa lovil in ubijal, dokler ni končno ves utrujen in izmučen zaspal. Ker so bile odprtine v steni, so se stenice spravile kar nanj. Posebno piko so imele na njegove dolge, suhe noge. Napadale so ga sleherni večer in se mi je kar smilil. Izgledal je tako izmučen in bled, kakor da bi mu izpile vso kri.

Janez je tuhtal in študiral, kako bi ugnal te presnete stenice, neke noči pa je dejal: "Nocoj pa te hudičevke ne bodo večerjale na mojih 'kompétih'." "Ti si pa res 'kunšten', toda zapomni si, da je jutri nedelja in da boš 'kompete' dovolj zarana zopet notri potegnil, da si ti ne bodo ljudje smejali," sem ga posvaril. On pa je dejal: "Naj si mi smejejo, saj ne bodo vedeli, čigave so!"

Oba sva trdno zaspala. Janezove suhe noge so štrlele skozi okno in imele mir pred stenicami. Rano zjutraj pa je nekaj počilo. Ustrašim se in hitro skočim pokonci, Janez pa sunkoma potegne svoje dolge noge notri, skoči s postelje, z obema rokami drži eno nogo, z drugo pa skače in preklinja kot kakšen fijakar. "Kaj se je vendar zgodilo?" ga vprašam ves v skrbeh. "Lej, hudiča, kri mi teče iz členka!" Nato hitro skoči k oknu in pokaže na dva smrkava pobalina, raznašalca časopisov. "Eden teh hudičev si je vzel moje noge za tarčo, sedaj se mi pa še smejeta." Janez je klel in grozil, jaz pa sem ga tolažil, češ da je najbolje, da ju pusti pri miru, drugače mu bosta zopet kakšno zagodila. "Če bi tiste 'kompete' potegnil notri, kakor sem ti svetoval, pa se ti ne bi to pripetilo," sem še pristavil, Janez pa se je ujezil in dejal, kako naj bi jih potegnil notri, ko je vendar spal.

Po tem pogovoru sem zopet zaspal, ko pa sem se prebudil, je bil Janez že ves opravljen. Vprašal sem ga, če gre k maši, on pa je odgovoril, da gre iskat drugo stanovanje, ker noče, da bi ga stenice požrle. In res sva šla iskat drugo stanovanje in ga dobila na koncu vasi v lepi in novi hišici, to pa zato, ker sva bila fanta in pol. Spala sva skupaj na široki postelji in v miru, kakor dva nedolžna angelca—in brez stenic.

Na koncu pa apeliram na vse napredne rojake in rojakinje, da priskočijo na pomoč našim naprednim listom, katere hoče uničiti črna reakcija.

Anton Gorenz.

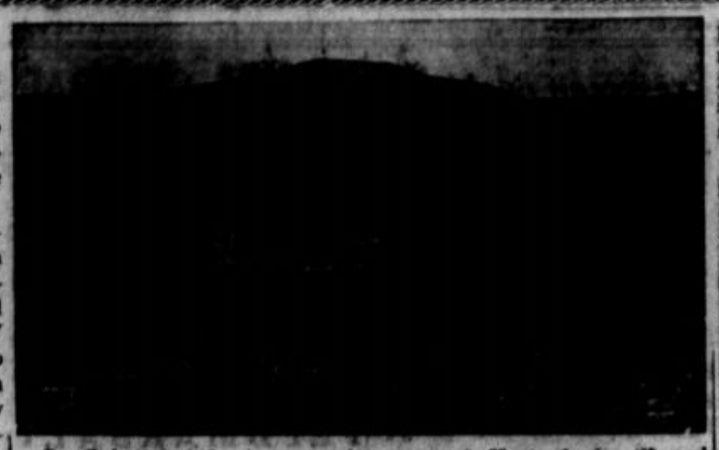

Sv. Gabrijel (646 m), v ospredju samostan Kostanjevica tik nad Gorico. (Ves ta predel pripada Jugoslaviji.)

Razredna družba

Walshville, Ill. — Kakor je človeška družba danes sestavljena, obstojata dva ekonomska razreda: gospodarji in sužnji. Kapitalisti so gospodarji, delavci so pa sužnji — mezdni sužnji!

Bili so pa časi na temu svetu, ko ni bilo gospodarjev in ne sužnjev, ko so bili ljudje enakopravni. To je bilo v starodavni družbi, ko so ljudje živeli pod primitivnim komunizmom, v rodovskih organizacijah. Takrat ljudje niso ničesar vedeli o kaki državi, ničesar o kaki politični vladi. To pa zato, ker takrat ni bilo privatne lastnine. Besede "moje", "tvoje" takrat ljudje niso poznali. Poznali so samo besedo "naše".

Ko je prišla privatna lastnina, je prišla pa tudi politična država, gospodarji in sužnji. Naloga političnе države je bila, da drži v podložnosti sužnje v interesu gospodarjev. Prvi gospodarji so bili sužnjedržci telesnih sužnjev in takrat je politična država držala v podložnosti telesne sužnje v interesu sužnjedržcev. Drugi gospodarji so bili plemenitaši in takrat je politična država držala v podložnosti tlačane v interesu plemenitašev. Današnji gospodarji so pa kapitalisti in danes drži politična država v podložnosti mezdne sužnje, to je delavce, in to kljub temu, da imajo v Angliji "delavsko vlado".

Ko se je starodavna družba pričela krhati, je prišel razkol najprvo med spolom, moškim in ženskim spolom, ker so bili moški fizično močnejši od žensk, so postali gospodarji nad njimi.

Ko so ljudje živeli v starodavni družbi, pod primitivnim komunizmom, v rodovskih organizacijah, takrat so namreč vsi produkti kakega umrlega člana pripadali rodovski organizaciji in to pa zato, ker otrok ni nikoli vedel, kdo je njegov oče, samo kdo je njegova mati. Moški pa s tem niso bili več zadovoljni, pa so hoteli zapustiti svoje produkte svojim otrokom, niso pa vedeli, kateri so njih otroci.

Ko so ljudje živeli v rodovskih organizacijah, je namreč ena skupina bratov ene matere skupno poročila drugo skupino sester druge matere in tako otrok ni nikoli vedel kdo je oče. Moški pa s tako poroko niso bili več zadovoljni, pa so hoteli drugačno poroko: en moški in ena ženska, da bi tako vedeli kdo so njih otroci, da bi jim zapustili imetje, katerega so producirali z orodjem, ki ga ženske niso mogle rabiti, ker niso bile dovolj močne.

Ko pa je nastopila telesna sužnost, so bili sužnjedržci absolutni gospodarji in so lastovali sužnje obojega spola, kakor danes lastuje farmar krave ali konje. In če je sužnjedržec lastoval tudi kakega lepega dekleta, mu je morala njegova legalna žena celo svetiti, da je šel spat z dekletom. Tudi tukaj v Ameriki so bili slučaji, ko je še obstojala telesna sužnost, da je sužnjedržec postavil njegovo lastno kri na "auction block".

Ko je padla telesna sužnost in z njo vred tudi sužnjedržci, so nastopili plemenitaši kot gospodarji, sužnji so bili pa tlačani. Grofi so pa naredili tako postavo, kadar se je kak tlačan oženil, da je morala nevesta iti prvo noč z grofom spat, predno jo je tlačan dobil. Kjer je bil pa škof plemenitaš, pa s škofom. Danes, ko vladajo kapitalisti, jih pa kupijo. V mnogih slučajih se mora dekle, če dela v kakemu uradu, vdati gospodarju, če hoče obdržati službo. In tako vidimo, da se moški vladajočega razreda niso držali pravila: en moški in ena ženska, razen v slučajih, da so zapustili svoje imetje otrokom svoje legalne žene.

In tako vidimo, da v starodavni družbi, ko so ljudje živeli pod primitivnim komunizmom, ni bilo privatne lastnine, ni bilo gospodarjev in sužnjev, pa tudi ne politične države. Vidimo, da je politična država nastopila, ko je prišla privatna lastnina. Vidimo, da prvi vladajoči razred so bili sužnjedržci, ki so vladali nad telesnimi sužnji; drugi vladajoči razred so bili plemenitaši, ki so vladali nad tlačani; današnji vladajoči razred so pa kapitalisti, ki vladajo nad delavci. Plemenitaši so torej izpodrinili sužnjedržce kot vladajoči razred, kapitalisti so izpodrinili pa plemenitaše.

Zdaj so na vrsti pa delavci, da bi vladali, kajti kapitalistična družba razpada in znaki so vsepovsod vidni. Ampak danes ni več nobenega razreda od spodaj, nad katerim bi delavci vladali. Torej bo človeštvo zopet prišlo v brezrazredno družbo, v kateri ni privatne lastnine, ne gospodarjev in sužjev in tudi nobene politične države. Politična vlada bo torej morala hočeš nočeš, med staro šaro, **na smetišče**. Kadar bodo prišli delavci na vlado, bodo vladali v industrijah **nad stroji**. V prihodnji brezrazredni družbi bodo torej vsi ljudje enakopravni in svobodni — **stroji bodo pa sužnji.**

Mogoče bo kak delavec mislil, da to je nemogoče, da bi delavci vladali. To ni resnica. Delavci bi lahko vladali danes, samo če bi hoteli. Delavcev je kakih 90 odstotkov, kapitalistov pa samo 10 odstotkov, torej devet ljudi proti enemu človeku! Ali se naj dovoli, da en človek "komandira" devet ljudi? Neumnost! Letos bodo zopet volitve in svarim vse ameriške delavce, da če si bodo zopet izbrali politično vlado, bodo "frdarmani", kajti kapitalizem jih bo "fiksal", da bo kaj. Politična vlada mora enostavno na smetišče, če se delavci hočejo otresti kapitalističnega jarma.

Če kak čitatelj želi to stvar dalje študirati, si lahko naroči opis: "From Tribal Councils to Industrial Union Administration." Tukaj ni samo opisano, temveč je tudi slikano, kakšno vlado so ljudje imeli pod primitivnim komunizmom, kakšno pod telesno sužnostjo, fevdalizmom, kakšno imajo danes pod kapitalizmom in kakšno vlado bodo ljudje imeli pod upravo socialistične industrialne unije, **ko bodo delavci vladali.** Naroči se na naslovu: New York Labor News Co., 61 Cliff St., New York 8, N. Y. Cene tukaj ne morem povedati, ker to bi bil "advertisement," stane pač malo več kot nič, kar ni mnogo.

Ker že pišem o sužnosti, se bom tudi malo dotaknil telesne sužnosti, ki je obstojala tukaj v Ameriki. Znano nam je, da je bila civilna vojna, predno je bila telesna sužnost odpravljena. Zakaj? Mar iz same ljubezni do zamorcev? Nič takega. Telesna sužnost je bila enostavno odpravljena, ker se ni več izplačala.

Materialni interesi južnih in severnih držav so se križali in zato je prišlo do civilne vojne in odprave telesne sužnosti. Plantažniki v južnih državah so hoteli "free trade", to je, da bi prišlo blago iz drugih dežel v Ameriko carine prosto, da bi plantažniki lahko kupili, kar so potrebovali, po nižji ceni. Na severu so se pa razvijale industrije in industrialci so hoteli pa visoko carino na blago, ki je prišlo v Ameriko iz drugih dežel, da bi laže tekmovali z importiranim blagom in tako so se plantažniki in industrialci spopadli.

Kar pa je najbolj važno, industrialci na severu so hoteli svoje sužnje zastonj, ne pa da bi plačali za nje. Samo pomislimo, če bi na primer Ford moral plačati po tisoč dolarjev za vsakega sužnja in bi jim moral dati hrano, obleko in zavetišče tudi takrat kadar bi ne imel dela za nje in bi moral zapreti tovarno. Kaj takega kapitalistom ne gre v glavo. Kapitalisti hočejo imeti svoje sužnje zastonj in kadar zaprejo tovarno, jim je pa ta deveta briga, če sužnji imajo kaj jesti ali nič.

Sužnjedržec je namreč moral dati svojemu sužnju jesti, pa če je imel delo za njega ali ne, kajti drugače bi mu suženj "krepal" in sužnjedržec bi izgubil denar, ki ga je plačal za sužnja. Kapitalistu tega ni treba. Pod fevdalizmom so pa tlačani delali toliko dni v tednu za grofa, toliko dni v tednu pa za sebe. Kapitalist pa ne da delavcem tovarne, da bi toliko dni v tednu delali za sebe. Delavci morajo delati za kapitalista kar vsak dan. Mezdna sužnost je torej najslabša oblika sužnosti.

Opisal sem le na kratko telesno sužnost v Ameriki in če hoče kdo od čitateljev obširneje študirati, naj si naroči knjižico "Reform or Revolution", by Daniel De Leon. Stane le malenkost. Naslov je isti, ki sem ga že omenil, New York.

Joseph Brown.

Kam Evropa?—II

O zadnjem Bevinovem govoru, v katerem je orisal novo angleško politiko napram Evropi, je bil gotovo v naprej seznanjen tudi "naš" državni department, kajti ga je par ur pozneje že indorsiral. Že ta okoliščina bi dala misliti, da sta se o novih smernicah posvetovali obe vladi predno jih je Bevin orisal v parlamentu. Sploh pa so nekateri privilegirani washingtonski novinarji, skozi katere čestokrat govori državni department, že zadnjih par mesecev namigovali, da se kuha nova politika na krilih Marshallovega načrta, ki naj poveže in scementira zapadno Evropo v—antikomunistični in antiruski blok.

Na to struno je več ali manj brenkal tudi Bevin v tem svojem govoru, vendar pa ne v enakem tonu kakor brenkajo v Washingtonu. Glede sovjetskega bloka v jugovzhodni Evropi je Bevin dejal tudi sledeče:

"Poudarim naj in ponovim, da je potrebno, da med Rusijo in njenimi obmejnimi državami obstoje najbolj prijateljski odnošaji — sploh pa ne samo med njo in njenimi sosedi. Take prijateljske odnošaje hočemo imeti tudi mi z vsemi državami. Vsako drugačno mišljenje bi bila blaznost, ako hočemo imeti mir." Kar Bevin ne more prebaviti, so "policijske" države v sovjetski sferi, medtem ko lahko čisto mirno spi in tudi "prijateljsko" sodeluje s fašističnimi režimi v anglo-ameriški sferi, na primer s Francovo Španijo, Portugalsko, ki ima sličen klerofašistični režim že čez 25 let, z monarhofašistično Grčijo, totalitarsko Turčijo in arabskimi fevdalci. V teh desničarsko totalitarskih državah je vse "okej", kar se tiče Londona in Washingtona. Preglavico jim delajo le levičarski režimi v jugovzhodni Evropi in seveda tudi Moskva.

★

Zdaj, ko so se vladajoči krogi v Londonu in Washingtonu definitivno odločili za razcepitev Evrope v dve sferi, je vprašanje, kaj bodo v svoji sferi zgradili: ali politično-vojaški antikomunistični blok, ki bo naperjen proti predominantno slovanskemu Vzhodu, ali bodo skušali zgraditi legitimno gospodarsko politično federacijo, katere gonilna sila bi ne bila antagonizem proti jugovzhodni Evropi in Rusiji, marveč sprava z obema.

Mi v taki federaciji ne vidimo ničesar narobe, kakor tudi ne v jugovzhodni ali podonavski federaciji, o kateri se zadnje čase govori zlasti na Balkanu. Za Evropo in svetovni mir bi bilo seveda najbolje, ako bi se združila v splošni federaciji. Ampak to je danes prazen sen, dasi je o ideji evropske federacije govoril tudi Bevin pred parlamentom. Današnja politična realnost je razkosanje Evrope na dve antagonistični sferi. Razvoj je zdaj prišel že tako daleč, da teh sfer v dogledni dobi ne bo mogoče odpraviti, kajti Rusija se ne bo umaknila iz svoje sfere in po vseh videzih prav tako tudi ne Amerika. Slednje je razvidno iz Marshallovega načrta. Kadar je namreč kakšna država pripravljena zabiti toliko milijard dolarjev kolikor jih je pripravljena zabiti Amerika v zapadno Evropo, da jo "reši" pred "komunizmom", tedaj je gotovo to, da na kak njen umik ni misliti, dokler bodo njeno zunanjo politiko narekovali hegemonistični in militaristični interesi, ali pa tudi mržnja do komunizma in Rusije.

Toda za svetovni mir je kardinalna potreba, da med obema evropskima sferama izgine antagonizem, ki je bil po razsulu nacijske Nemčije z ene strani zasejan po ekspanzionistični Moskvi, z druge pa po Londonu in Washingtonu, odnosno Wall Streetu. Slednje je treba podčrtati, kajti London danes dominira Washington, slednjega pa Wall Street in militaristi. Anglija danes igra v svetovni politiki povsem podrejeno vlogo, bodisi kot sekundant ali kot "Charlie McCarthy" mogočne Amerike.

★

Pogoji za odpravo antagonizma med obema evropskima sferama, sploh med obema svetovoma, so po našem mišljenju sledeči:

1) Ustanovitev dveh evropskih federacij: zapadne in vzhodne, in sicer ne v svrho političnega in gospodarskega presekanja Evrope na dvoje, marveč (a) za gospodarsko in politično konsolidiranje vzhodnih in zapadnih držav v dveh enotah namesto v dveh ducatih "suverenih" držav in (b) za odpravo antagonizma med Ameriko in Rusijo.

2) Doseg sporazuma, po katerem bi bila Nemčija definitivno izključena iz ene ali druge federacije ter tako rekoč tvorila svoj "blok" ali vmesno državo, ki bi morala biti povsem razorožena, toda gospodarsko povezana z vso Evropo in svetom.

3) Uspostavitev normalnih gospodarskih in političnih odnošajev med obema federacijama, odnosno med vso Evropo, kakor tudi z vsem ostalim svetom, posebno pa med vzhodno Evropo in Ameriko ter med zapadnim svetom in Rusijo.

4) Z ustanovitvijo obeh evropskih federacij in nevtraliziranjem Nemčije se morata obe velesili odpovedati svojim sferam, se umakniti iz Evrope ter jo prepustiti Evropejcem, ki po inteligenci, kulturi in politični zrelosti ne zaostajajo ne za Rusi niti za Amerikanci. Resnica je najbrže obratno. Evropejci, kakor tudi vsak drug narod, morajo imeti popolno svobodo, da se lahko oprimejo komunizma ali socializma ali pa mešanega gospodarstva — kapitalizma se ne bodo, ker je skrahiral in delovno ljudstvo ga je sito do grla.

5) Internacionaliziranje in razorožitev Dardanel.

6) Ustanovitev svetovnega državnega konzorcija za izkoriščanje petroleja v Perziji in Saudi Arabiji v interesu vseh narodov, ne za profit zapadnega kapitalizma.

7) Umaknitev Amerike in Anglije iz Sredozemlja, kjer zasledujeta edino imperializem in ustvarjata vzroke za novo svetovno vojno.

8) Sklicanje mednarodne konference pod okriljem Združenih narodov za razorožitev vseh držav in kreiranje mednarodne varnostne sile za čuvanje miru.

To so glavne točke in pogoji za izmiritev Evrope in premostitev velikega prepada, ki je nastal med Vzhodom in Zapadom, predvsem med komunistično Rusijo in wallstreetsko Ameriko. Ako ne pride do take ali podobne solucije, marveč se ta konflikt nadaljuje, bodo nekega dne neizbežno začele padati atomske bombe in tako zvana zapadna civilizacija se bo znašla v svojem grobu, prizadete dežele pa v razvalinah in grozotah, o kakršnih danes ne moremo niti sanjati. (Pride še.)

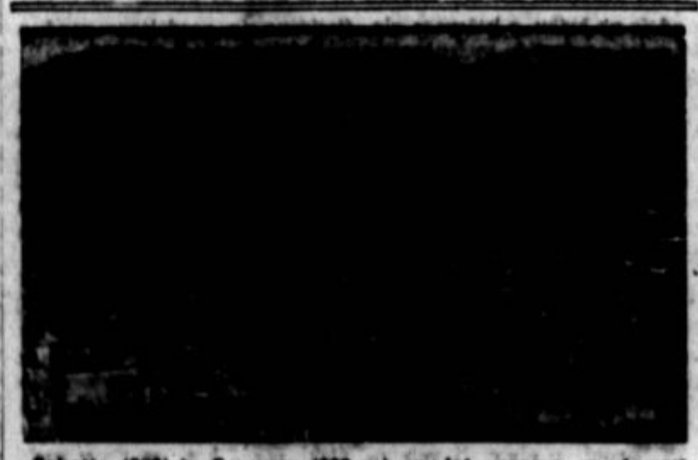

Sabotin (609) in Sv. gora (682 m), spodaj severno predmestje Gorice, ki pripada po razmejitvi Jugoslaviji.

Primorske vesti

Razkrinkana imperialistična justica

Ljubljana, 22. jan. — Angloameriška vojaška uprava v Trstu je že od vsega početka kazala odklonilno stališče do partizanov in do njihovih manifestacij, do nošenja partizanskih uniform. Sicer je bil že leta 1945 izdan ukaz zavezniške vojaške uprave o prepovedi nošenja partizanskih uniform, vendar se ta ukaz kolikor toliko doslej ni izvajal. Sedaj po dveh letih in pol pa so se spomnili na ta ukaz in ga pričeli izvajati v zvezi z nedavnim zborovanjem partizanov na Opčinah. Prejšnji šef angloameriške vojaške uprave polkovnik Bowman je z vsem svojim ravnanjem že pripravil teren za preganjanje partizanov, njegov naslednik Gaither pa je postavil pred sodišče partizane, ki so "zakrivili" edino to, da so prišli na zborovanje na Opčinah v tistih partizanskih uniformah, v katerih so se junaško in hrabro borili za skupno zavezniško stvar v krvavi, srditi borbi s fašisti in hitlerjevci.

Toda zgodilo se je, da je angloameriško vojaško sodišče v Trstu tudi v tem primeru razkrilo svoj pravi obraz imperialistične justice kot poslušen, ubogljiv organ imperialističnih monopolistov. Pokazalo pa se je tudi, da ni mogoče spričo zavednih tržaških delovnih množic uprizoriti proces tako, kakor so si ga zamislili. Ta zadrega se zrcali v sami sodbi. Da bi namreč rešili čast imperialistične justice in da bi se obvarovali še hujše blamaže, so obtožene partizane, ki so dobro znani po vsem Slovenskem Primorju, obsodili le na denarno kazen. Partizan Štubelj je bil obsojen na 50,000 lir, ostali obtoženci pa po 20,000 lir. Nedvomno je, da bi bilo izreklo sodišče strožje kazni, če se ne bi bilo tržaško demokratično ljudstvo tako odločno, energično zavzelo za svoje partizane in za demokratične svoboščine. Izid procesa, ki je bilo o njem toliko govora, predstavlja pomembno novo zmago ljudstva proti justičnim predstavnikom tuje, imperialistične oblasti.

•

Vprašanje slovenskih občin v Italiji

Znano je, kako so fašistični mogotci l. 1926 nasilno pripojili k mestni občini Gorici vse najbližje okoliške vasi. S tem so hoteli doseči, da bi tem slovenskim občinam preprečili vsako samostojno delovanje. Težak, brezobziren je bil pritisk, ki so ga že od vsega začetka začutile te slovenske vasi v svojem političnem, prosvetnem in gospodarskem pogledu. Po vseh teh okoliških slovenskih naselbinah so ustanavljali razbojniška, fašistična gnezda. Sedaj pa je prišel čas, da se popravi fašistična krivica, da se tem slovenskim naselbinam vrne njihova samouprava, svobodno delovanje. Nedavno so se zglasile pri goriškem prefektu štiri delegacije bivših samostojnih občin. Prišli so k njemu zastopniki Sovodenj, Štandreža, Podgore in Števerjana ter zahtevali, naj se poživijo svojčas po fašističnem režimu ukinjene samostojne občine v obsegu in obliki, kakor so obstojale v predfašistični dobi. Goriški prefekt je odgovoril tem zastopstvom, da se to vprašanje šele preučuje in da jim bo takoj sporočil čim bo zadeva rešena. Zanimiva je izjava delegacij, da nimajo z goriškim mestnim županstvom nobenega stika, da ne poznajo niti župana, niti mestnih svetovalcev. To dejstvo meče temno senco na dosedanje prilike, v katerih so morale živeti goriške okoliške vasi. Prav gotovo je, da italijanska oblast ne bo mogla mimo teh zahtev in da bo treba to vprašanje zopetne osamosvojitve goriških okoliških vasi čim hitreje rešiti. Ugoditev okoliškemu prebivalstvu bo v korist ne le tem vasem samim, temveč vsej goriški pokrajini.

•

Zopet zastrupljajo goriško ozračje

Skupina dobro znanih goriških izzivalcev se je priklatila v kavarno Rudolfa Bratuža in psovala gospodarja, češ naj se takoj izseli iz Gorice, ker je Gorica italijanska. Na podoben način je druga skupina, v kateri so bili dobro znani obrazi, obkolila v ulici Favetti goriškega trgovca Klavoro ter njegovo ženo. Izzivalci so hiteli zatrjevat, da takšni ljudje kakor sta Klavorjeva, ne spadata v Gorico. Značilno je, da sta bila nekje v bližini dva stražnika, ki sta se šele na poziv Klavorovih približala ter legitimirala—Klavoro ter njegovo ženo. Takšne in podobne reči kažejo na to, da se brez poboljšanja nadaljujejo metode iz Mussolinijevih časov. Goriška policija je aretirala zaslužnega partizanskega borca, trgovca z vinom Ivana Brica. Izpustili so ga sicer, ni pa znan vzrok, zaradi katerega so ga zaprli.

•

Kako je s slovenskimi šolami na Goriškem

Konec šolskega leta 1946-47 je bilo na področju mestne občine Gorica 57.26% italijanskih in 42.74% slovenskih ljudsko šolskih otrok. Po novi razmejitvi na podlagi francoske črte je prišlo sedem šol na področje Jugoslavije. Danes je na Goriškem 20 slovenskih osnovnih šol, dočim šole v Ločniku oblast še ni odprla, češ da finančno ministrstvo še ni podpisalo kreditov za otvoritev šole v tem kraju. V Gorici sami obiskuje nižjo srednjo šolo 164 slovenskih učencev in učenk, gimnazijski licej 49, učiteljišče 41 dijakov, strokovno šolo pa 90 učencev in učenk. Slovenci, ki živijo v Italiji, se vprašujejo, kaj bodo oblastva ukrenila zaradi rešitve šolskega vprašanja na področju slovenske Benečije in Kanalske doline.

•

Novice iz slovenske Benečije

Razne stvari se dogajajo po naših cerkvah. Tako se je pripetil v Dolenji Mjersi dogodek, ki so zanj izvedeli ljudje daleč naokoli. Slovenski verniki iz Dolenje Mjeres, pa tudi Pikonov in okolice so se zbrali v cerkvi in molili "Češčeno Marijo" v slovenščini. Nenadoma prične zloglasni bogataš Mario Leban moliti v italijanščini. Ljudstvo je terjalo od njega, naj umolkne in naj ne moti njegove molitve. Leban se je skliceval na to, češ da "smo Italijani". Toda nazadnje je moral izzivalec zapustiti cerkev. In veste, kdo je ta Leban? V času fašizma je bil "fudiciario" (zaupnik). Med vojno je hotel organizirati poseben bataljon proti partizanom, kar se mu pa ni posrečilo, ker ga ljudstvo ne mara. Tudi pri občinskih volitvah ga je ljudstvo odklonilo.

V Klenjah so ljudje nabrali 200,000 lir za popravilo cerkve sv. Antona. Mons. Bertini pa je zavrnil to ljudsko željo, češ da se s tem načrtom "ne strinja." Ljustvo pa je izvedelo, da je storil to po nasvetu občinskega odbornika Raccara Ambrogija, ki edini z mons. Bertinijem "brani" v vasi italijanstvo.

V Stupici so prejeli partizani 5000 lir nagrade od Partizanske zveze. Znana domača izzivalca Viktor Blasutič in Jožef Čedermac sta skušala izzvati domače partizane z očitkom, češ da prodajajo "domovino za pet tisoč lir." Ljudstvo pa želi od obeh izzivalcev jasen odgovor na vprašanje: Kje sta neki bila vidva v času, ko so se partizani z orožjem v rokah borili proti fašistom in nacistom?

•

Anekdote o "gospodnuncu" Vinku Vodopivcu

Poročali smo že, da je znani slovenski skladatelj Vinko Vodopivec, župnik v Krombergu pri Gorici, praznoval 70-letnico rojstva. Ob tej priliki se med goriškim ljudstvom zopet poživljajo spomini na razne dogodivščine iz slavljenčevega pestrega življenja.

Kako je prišel gospod Vinko do avstrijskega odlikovanja

Že med prvo svetovno vojno je gospod Vinko vztrajal v svojem Kromberku. Italijanska vojska je bila že pod vrhom Škabrijela (Sv. Gabrijela), pa ni niti mislil na to, da bi zapustil Kromberk. Tiste dni se je vračal iz Ajševice skozi gozd Panovec. Poveljnik madžarskega huzarskega polka ga povabi na večerjo, ki se je spremenila v pojedino s precejšnjim zalivanjem dobre pijače. Vinko je bil v rožcah in domov so ga spravili na konju, držala sta ga pa na vsaki strani dva huzarja, ki sta ga pripeljala do župnišča in ga nesla v posteljo. Ponoči pa je italijanska vojska napadla. V kromberškem župnišču se je pojavil poveljnik brigade, zbudil gospoda Vinka in ga pozval, naj se z njim umakne tudi on. Gospod Vinko pa se je obrnil na drugo stran in spet sladko zaspal. Noč je končala, Avstrijci so ostali. Po par mesecih pa prejme naš Vinko visoko odlikovanje zlatega Franc Jožefovega križca z meči, ker je "s svojo hladnokrvnostjo tako vplival na vojaško poveljstvo, da je ostal Kromberk še avstrijski." Prišla so leta, ko je bil Vinko zaradi denarja v stiski, pa se je spomnil, da bi utegnil za zlato odlikovanje kaj dobiti. Pri zlatarju Braunizerju na Travniku pa je izvedel, da odlikovanje ni zlato, temveč le—pozlačen kositer.

Strela ga ne mara

Bilo je l. 1899. Goriški bogoslovci, med katerimi je bil tudi Vinko Vodopivec, so šli na običajni vsakodnevni sprehod. Ko so prišli na staro goriško pokopališče, je nastala nevihta. Strele so švigale po ozračju, da so se bogoslovci razkropili na vse strani. Pod nekim topolom sta si poiskala zavetja Vinko in še drugi bogoslovec. Strela je treščila v topol, Vinkov tovariš je obležal mrtev, Vinko pa je odnesel majhno prasko. Ko so se začudili, kako da je odnesel zdravo kožo, je Vinko pripomnil: "Mar se niste učili v fiziki, da je mast slab provodnik za elektriko? Kako bi mogla strela prebiti moj špeh."

In ženil se je tudi

Ko je bil gospod Vinko dobre volje, ga vpraša hudomušnež: Vinko, pa si bil kdaj zaljubljen?

"Kako da ne. Zakaj ne bi bil. Po sedmi šoli je bilo, na Sv. gori sem bil v Makarovičevi gostilni. Fejst čečica je stregla, kar zaljubil sem se vanjo. V kozarcu vina sem iskal korajžo. Stopil sem za njo v klet. Ko sem ji hotel razodeti svoje srce, se mi je začelo nekaj mešati po želodcu in je bruhnilo na dan. Pa sem videl, da nisem za ta "kšeft". **(Poslano Sansu)**

Prešernova nežnana prijateljica.

Sonetje nesreče

FRANCE PREŠEREN

O Vrbe, srečna draga vas domača,
kjer hiša mojega stoji očeta;
da b' uka žeja me iz tvoj'ga sveta
speljala ne bila, golj'fiva kača!

Ne vedel bi, kako se v strup preobrača
vse, kar srce si sladkega obeta;
mi ne bila bi vera v sebe vzeta,
ne bil viharjev notranjih b' igrača!

Zvesto srce in delavno ročico
za doto, ki je nima milijonarka,
bi bil dobil z izvoljeno devico;

mi mirno plavala bi moja barka;
pred ognjem dom, pred točo mi pšenico
bi bližnji sosed varoval — svet' Marka.

Zdravljica

FRANCE PREŠEREN

Prijat'lji, odrodile
so trte vince nam sladko,
ki nam oživlja žile,
srce razjasni in oko,
ki vtopi
vse skrbi,
v potrtih prsih up budi!

Komu najpred veselo
zdravljico, bratje, č'mo zapet?
Bog našo nam deželo,
Bog živi ves slovenski svet,
brate vse,
kar nas je
sinov sloveče matere.

V sovražnike 'z oblakov
rodu naj naš'ga trešči grom;
prost, ko je bil očakov,
najprej naj bo Slovencev dom,
naj zdrobe
njih roke
si spone, ki jih še teže!

Edinost, sreča, sprava
k nam naj nazaj se vrnejo;
otrok, kar ima Slava,
vsi naj si v roke sežejo,
da oblast
in z njo čast,
ko pred, spet naša bosta last!

Bog živi vas Slovenke
prelepe, žlahtne rožice;
ni take je mladenke,
ko naše je krvi dekle;
naj sinov
zarod nov
iz vas bo strah sovražnikov!

Mladenči, zdaj se pije
zdravljica vaša, vi naš up;
ljubezni domačije
noben naj vam ne vmori strup;
ker zdaj vas
kakor nas
jo srčno branit kliče čas!

Žive naj vsi narodi,
ki hrepene dočakat dan,
da, koder sonce hodi,
prepir iz sveta bo pregnan,
da rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed bo mejak.

Nazadnje še, prijat'lji,
kozarce zase vzdignimo,
ki smo zato se zbrat'li,
ker dobro v srcu mislimo;
dokaj dni
naj živi
vsak, kar nas dobrih je ljudi!—

Orglar

FRANCE PREŠEREN

Popusti posvetno rabo
orglarček in gre v puščavo,
tam prepevat božjo slavo,
svoje citre vzame s sabo.

Pesmi svoje med stoglasne
v gozdu zliva tičev kore
od prihoda zlate zore,
dokler sonca luč ne vgasne.

Al' veselje v srcu vroni
sčasoma mu za petje slavcev
in vseh gozda prebivalcev,
ker vsak svojo vedno goni.

On ob drugi si pomladi
zbere tiče mladokljune,
jim prebira svoje strune
in jih ratnih pesmi vadi.

Kosa, trdokljunsko dete,
od preljub'ga Avguština,
vel'koglavca kalina
nauči pel' pesmi svete.

Zmerom svoje goni slavček,
zmerom od ljubezni bije
srcu sladke melodije,
toži ga Bogu puščavček:

"Lej, kalin, debeloglavec,
trdokljunast kos je svoje
pesmi pustil, lepše poje,
podučit' ne da se slavec!"

Al' BOG slavca ni posvaril,
le posvaril je puščavca:
"Pusti peti moj'ga slavca,
kakor sem mu grlo stvaril.

Pel je v sužnosti železni
Jeremij žalost globoko;
pesem svojo je Visoko
Salomon pel od ljubezni.

Komur pevski duh sem vdihnil,
z njim sem dal mu pesmi svoje;
drugih ne, le te naj poje,
dokler, da bo v grobu vtihnil."

Sv. gora pri Litiji

Ljubljana. — Med najmikavnejše planinske predele v Zasavju štejemo brez dvoma tudi Sv. goro, še iz turških časov znano prebežališče slovenskega ljudstva, ki je iskalo zavetja pred tujimi napadalci. Ljubezen do naše ožje domovine je gnala zasavske planince, da so zgradili na tej gori prikupno Tomažinovo kočo, ki so se ji obiskovalci množili od tedna do tedna tako, da skoraj in slovenskega planinca, v čigar srcu Sv. gora s svojo vabljivo okolico in gostoljubnimi kmečkimi vasicami, prislonjenimi ob njena pobočja, ne bi našla svojega kotička. Podružnica SPD Litija-Zagorje, si je prizadevala, da privabi čim več turistov, in Sv. gora si je pridobila sloves, ki ji po njeni lepoti gre. Tomažinova koča je bila vse leto dobro oskrbovana in pripravna tudi za večdnevni oddih.

Vojna se je pričela ravno v času, ko si je svetogorska koča pridobila ugled, da je bila ena najbolj obiskovanih planinskih koč v Zasavju. Prišel je čas, ko so se borci za svobodo, prav tako kakor slovensko ljudstvo v turških časih, zatekali v svetogorske kraje, oziroma svetogorske gozdove, da od tam okupatorju nudijo odpor. Med boji je bila priljubljena Tomažinova koča, ki je bila zgrajena s toliko ljubeznijo, požgana, pogorišče pa je bila nema priča krvavih borb, ki so bile na pobočjih zasavske Sv. gore. Številni grobovi so priča neenake borbe, ki se je ves čas okupacije z vso srditostjo vršila ravno v tem predelu. Sv. gora bo v zgodovini narodno-osvobodilne borbe ostala res sveta gora.

Z nastopom svobode je bila obnovljena podružnica PDS Litija-Zagorje s sedežem v Zagorju, ki si je za prvo nalogo zadala obnovitev požgane hoče na Sv. gori; že v juniju 1946 je bilo mogoče s pomočjo požrtvovalnega članstva in sindikata rudarjev v Zagorju postaviti na starih temeljih zasilno planinsko zatočišče, ki odtlej nudi izletniku streho in okrepčila.

Da bi bil ta cilj čimprej dosežen, je podružnica PDS v Zagorju sklenila odkupiti pogorišče bivše šole na Sv. gori, kar bi omogočilo naglo postavitev planinskega doma, ker je obstoječe zidovje mogoče vključiti v načrt bodočega doma. Z denarnim kreditom, ki ga je podružnica prejela od Glavnega odbora PDS, smo v septembru 1946 pričeli z obnovitvenimi deli in danes je prva etapa, ki je bila določena v okviru tega kredita, že dovršena. Samo z množičnim udarniškim delom, udarniškimi prevozi in s požrtvovalnostjo odbora, kakor tudi z izdatno pomočjo sindikata rudarjev v Zagorju je uspelo to veliko delo izvršiti v tako kratkem času.

Ko bo načrt do kraja izvršen, bo dom razpolagal s 14 prostori in stanovanjem za oskrbnika. V prvi etapi je bilo izdelanih pet prostorov v pritličju, z ostalim delom bomo nadaljevali v prihodnji pomladi.

Planinski dom na Sv. gori je oskrbovan vse leto, ker je pristop mogoč tudi v zimskem času. Smučarji bodo s hvaležnostjo vključili Sv. goro v svoje izlete. Dostop je mogoč iz več strani, kakor: iz Kresnic, Litije, Save, Zagorja in Izlak za eno— ali večdnevni izlet. Podružnica si prizadeva, da bi postojanko zadostno preskrbela z okrepčili; prepričani smo, da se bo krog obiskovalcev Sv. gore razširil, kajti lepota zasavskih vrhov v nobenem letnem času ne izgubi svoje mikavnosti.

(Poslano Sansu)

Ali ste naročeni na dnevnik "Prosveto"? Podpirajte svoj list!

VI SE BODETE zbudili osveženi vsako jutro ko ste se prespali pod električnim pogrinjalom ali kovltrem. Tu ni težkih pogrinjal, ki bi vas utrudile . . . ne zbujanja za dodajo ali odjemanje pogrinjal. Zlezli bodete spati pod lahko in prijazno gorko odejo, ki vas obdrži udobno brez izjeme kaj nastane z temperaturo.

Vi se odpočijete kakor hitro se vležete v privlačno v naprej pogreto posteljo . . . trešenje med mrzlimi rjuhami bo nastala prošlost. In vi *ostanete* spočiti skozi vso noč pod temi prijaznimi gorkimi kot perje lahkimi električnimi odejami. Samo nastavite avtomatično kontrolo in od tedaj naprej električna odeja se avtomatično spreminja in vas obdrži gorke kolikor sami želite.

Skrb za električno odejo za pranje in spravo je čisto enostavna kot mora biti. Te se perejo in čistijo ravno tako lahko kot staromodna pogrinjala . . . in vi prihranite na času in delu, ker potrebujete le en blanket za vsako posteljo, na mesto tri ali štiri.

Te nove električne odeje in kovltri se dobe v raznih barvah, prilagodne vaši spalni sobi. Oglejte si te nove električne odeje pri vašem trgovcu ali pa v bližnji Edison prodajalni in pronajdite o tej moderni spalni udobnosti.

General Electric Automatic Blanket — High quality fabric in soft pastel shades of rose, blue, green or cedar, double bed size, **$39.85.***

Westinghouse Electric Comforter — Choice of rose, blue and green quilted satin comforter with removable warming sheet, double bed size, **$49.85.***

* Including Federal Excise Tax.

COMMONWEALTH EDISON COMPANY

Podeževne hlapilne megle na Uskovnici v slovenskih Alpah.

PRED SONČNIM VZHODOM

NOVELE

ANTON INGOLIČ

(Nadaljevanje)

Molče so šli vzdolž ulice. Stanko in otroci spredaj, štiri črno oblečene ženske za njimi. Rada je nosila pletenke, Milena in Jela težko košaro, pogrnjeno z belim prtom, starka je šla ob Stanojki, ki je vodila svoja otročiča. Srečali so jih znanci, jih sočutno pozdravili in šli dalje. Kje naj najdejo besedo, s katero bi potolažili bolečino teh žena? Njihova nesreča je bila znana vsemu mestu, vsej okolici. Imeni "največjih zločincev in banditov" Dimitrija in Iva Krstića sta bili javljeni prebivalstvu vsega sreza na posebnih lepakih, kjer so bili našteti tudi "njuni zločini". Lepak so nadalje javljali imena štirih njunih najožjih moških sorodnikov, ki so jih okupatorji ustrelili v svarilo. Teden, dva so strašili po mestu.

Babica je stopala počasi, toda vzravnano. Ni spregovorila, zato so molčali tudi drugi, čeprav bi bili otroci radi vprašali to in ono. Prišli so do mesta čez široko reko; onstran nje ni bilo hiš.

"Na drugi strani?" je zašepetala starka z drhtečim glasom. Noga se ji je za trenotek ustavila.

Stanko je mrk prikimal.

Preko mosta so šli še počasneje. Sonce je sijalo za široko reko. V zraku je ležala svežost zgodnjega poletja. Sredi mosta je Stanojka, ki ji še ni bilo trideset, zagledala na bregu med zelenim vrbjem visok nov grob s štirimi velikimi lesenimi križi. Naglo si je zatisnila usta z robcem. Kmalu so ga našle tudi Jela, Rada in teta Milena. Solze so jim zalile oči, toda glasu niso dale od sebe.

Ko so prišli na drugo stran, se je starka ustavila.

"Kam so jih odpeljali?" se je iztrgalo iz nje.

"Pridite!" je odvrnil Stanko temno in zavil na ozko pot, ki je vodila med vrbje.

"Kje? Tu v vrbju?" je zakričala starka. Spodnja čeljust ji je začela drgetati, tudi v nogah ni bila več trdna. Teta Milena je stopila k njej.

"Pridite, mati!" ji je velela toplo in jo prijela za roko.

"Pusti, Milena, sama bom!" Vzravnala se je in se pognala naprej.

Šli so skozi gosto vrbovje. Dolge, zelene šibe so jih bile v obraz. Ob pogledu na visok grob so starki odpovedale noge. Stanko in Milena sta jo v pravem času podprla. Ko sta jo privedla do groba, si je segla s koščenimi rokami v bele lase in kot brezumna kriknila: "Aca, moj Aca! Otroci moji! Med vrbe so vas zakopali! Tebe, Aca moj! In tebe, Jovo, edini moj sin! In vaju, Radojko, Milojka, sladka moja vnučiča!"

Tedaj so zajokale tudi druge žene, otroci so preplašeni obstopili nenavadni grob.

Toda starka se je spet vzravnala in si obrisala solze. Zdaj so tudi ostale žene utihnile, čeprav bi se bile najrajši vrgle na zemljo in tulile od bolečine. Zaradi babice so se morale premagati.

"Pustite me!" Starka se je oprostila rok in stopila opotekaje se h križem. Po vrsti jih je poljubila. Za njo so se razvrstili ostali. Tudi otroci.

"Dajte sveče!" je suho zašepetala.

Milena je poiskala sveče in jih prižgala. Starka je zasadila po eno pred vsak križ. Stanko je medtem prižgal kup suhega dražja, ki ga je že zjutraj pripravil. Starka je počakala, da se je napravila žerjavica, potem je pokadila grob; držeč kadilo v tresočih rokah, je stopala počasi okoli groba in polglasno šepetala molitev.

"Dajte vina in žganja!" je spet ukazala. Dali so ji kozarec vina, z njim je polila grob. Potem z žganjem. "Kje je prt?" Dali so ji še velik bel prt. Z njim je pogrnila grob. Korak ji je postal negotov. Stanko je gledal z grozo, kako ji drgeče spodnja čeljust. Bal se je izbruha njene žalosti. Že je bilo videti, da jo bo bolečina premagala, že je Stanojka zaječala, toda starka je spet našla moči, dostojanstveno je nadaljevala obred. "Pomagaj, Rada!" Z Rado sta vzeli iz košare posodo z jestvinami in jo postavili na prt. Najprej žito, potem pečenega petelina, pa kokoš v obari, krožnik kisle paprike, krožnik kolačev, skledo sadja, vino, žganje in velik hleb presnega kruha.

Ko je bilo vse pripravljeno, je stopila pred grob; ostale žene so jo obstopile, tiščoč si robce na usta. Nekaj trenutkov je stala kot okamenela, slednjič pa jo je le premagalo. S krikom se je zrušila na kolena. Dolgo je le presunljivo jokala, končno pa začela tožiti skozi jok:

"Leta pol je že minilo,
Aca mili,
kar so tujci prišli pote,
črni vragi.
Vzeli so te hiši naši,
hiši lepi.
Vzeli so te poljem širnim,
poljem rodnim.
Vzeli so te deci naši,
oj sirote!
Aca, vzeli so te meni,
ženi tvoji!
Čuj me, gospodar moj dobri,
sokol sivi,
Žena zvesta sem bila ti,
zlati časi.
Pet sinov sem ti rodila,
sokoliči.
Štiri vojska je pobrala,
tužni časi.
Dobri Jova nam ostal je,
sinko mili.
Njega tujec zdaj ubil je,
vrag umre naj!
Hčere tri rodila sem ti,
krasotice.
Našel si jim može verne,
zeti moji.
Vnuki, vnučiči prišli so,
hiša rodna.
Kruh in delo si delil nam,
gospodar naš.
Dom ponosni zdaj je prazen,
dvorec tihi.
Žalostna je bela hiša,
mračna okna.
Žene same smo ostale,
oj, sirote!
Starka jaz med njimi bolna,
tužna žena!"

Poslednje besede ji je jok udušil. Padla je z obrazom pred grob in samo še polglasno stokala.

(Dalje prihodnjič.)

SREČANJE S CANKARJEM

Dr. Josip Trošt

V letih 1910 do 1911 sem študiral na gimnaziji v Gorici. V tistem času sem zahajal tudi k dr. Tumi Henriku, tedanjemu goriškemu socialističnem voditelju. Izposojeval je več dijakom knjige, med njimi tudi meni. Kajpada, uvajal nas je v socialistično literaturo, nekaterim, ki so ljubili planinsko naravo, je kaj rad priporočal tedaj mnogo čitanega alpinista in vodnika Sigmondija. Nekega dne, v navzočnosti tedaj mladega socialista in odvetniškega kandidata dr. Dermote mi je dr. Tuma dejal: "Zvečer glejte, da pridete k Cankarjevemu predavanju, ki bo v dvorani pri "Zlatem jelenu".

Do tedaj sem kot dijak poznal Cankarja le kot književnika, tisti večer pa sem spoznal Cankarja tudi kot ljudskoprosvetnega in političnega predavatelja, v socialnih krožkih, saj ga je postavljala slovenska socialistična stranka tudi za svojega volilnega kandidata. Po tem večeru sem ga še večkrat poslušal.

V istem času je prišla med nas za tedanje čase bibliofilsko lepo opremljena Cankarjeva knjiga "Bela krizantema". V e n o m e r smo jo recitirali in citirali. Tedaj sem si večkrat želel gledati Cankarju v oči, stati v njegovi bližini in poslušati njegov glas.

Zgrnilo se je na nas leto 1914 in z njim prva svetovna vojna. Kot "Preporodovca" me avstrijska policija ni prezrla. Izza rešetk goriških sodnih zaporov in goriškega gradu sem prišel zadnje dni avgusta—v dneh največjega avstrijskega poraza pri Grodeku v Galiciji, ki ga je Avstriji zadala ruska vojska—med mnogimi tudi jaz na ljubljanski grad.

Po ovinku so me dodelili v celico št. 4. Tam je že bil moj sošolec Krapež, slikar Ferdo Vesel, istraška deželna poslanca brata dr. Črvarja iz Opatije, sodnik Medveš, učitelji Luzer in Križman iz Dornberga, Brezigar iz Doberdoba, mnogo Istranov, Dalmatincev, poslanec Jagelov iz Prage—Varšave in drugi ter—Ivan Cankar. V ostalih celicah gradu so bili dr. Karel Osvald, Valo Bratina in mnogi drugi.

Še nisem dobro odložil svoje prtljage in si uredil slamnjače, me je prijel za roko sodnik Medveš in me peljal naravnost k Cankarju rekoč: "Ivan, tu imaš zopet našega goriškega mladinca in tvojega oboževalca. Ta je med drugim tudi pevec in nam bo zvečer tudi kaj zapel.

Tako sem govoril s Cankarjem, stal v njegovi bližini in izpolnila se mi je—sicer v čudnih okoliščinah—tolikoletna želja. Od tedaj sem se pogovarjal z njim vsak dan, zlasti zvečer; večkrat sva se tudi sprehajala okoli grajskega vodnjaka na dvorišču.

Že prvi večer sem povedal Cankarju svoj "repertoir", katerega sem mu skoro vsega zapel; vmes je sledilo zborovo petje. Od slovenskih pesmi mu je bila všeč "Oj ti črna ciganka Marija", dalje "Kaj bi te vprašal deke ti, kje si dobila te oči", "Oj rožmarin", nekaj Vilharjevih in od nemških zasti Schubertove in Schumannove, kakor 'Am Meer', "Der Wanderer", "Die Grenadiere", "Im wunderschönen Monat Mai" ter Brahms in Grieg. V zboru pa smo morali ponovno zapeti "Je pa davi slanca pala" s solom, ki sem ga nakazal. Ta pesem je bila Cankarju najbolj pri srcu in z njo smo vsak večer nekako končali njemu posvečeno "podoknico". Ta pesem mu je dala tudi pobudo za črtico, ki jo je priobčil kot podlistek v "Slovenskem narodu".

Kajpada, smo vsak večer okoli Cankarjevega kotička napravili "giro d'orizzonte" dogodkov domače in vojne politike, debatirali o jugoslovanskem vprašanju, slovenstvu, vlogi Slovencev in našega jezika v bodoči Jugoslaviji, slovenski literaturi itd. Zlasti glede vloge slovenskega jezika in vprašanj, ki so s tem v zvezi, je Cankar kaj rad razkrival svoje poglede in nazore, o katerih morda ob drugi priliki. Prav meni in mojemu prijatelju Krapežu je povedal tudi, kako je bilo z neko njegovo knjigo, ki jo je hotel prvotno posvetiti temu in temu znancu, pa je končno nalašč "poklonil" sedaj ne vem ali svojim upnikom ali recezentom.

V nadaljnjih razgovorih sem se obrnil na Cankarja s kupom vprašanj, zlasti tudi o Dunaju, kamor sem hotel iti študirat. Opetovano mi je pripovedoval o tem metsu, o okraju Ottakringu, Fin de sieclu, kjer je prebil Cankar skozi dolga leta toliko ur; o okolici Dunaja, o svojih stikih z domovino, kulturnih centrih Dunaja in drugo. Na gradu sem se tiste mesece zanimal za francoščino, posebno še, ko je blizu mene ležal Francoz in je revež vlekel svoje "patience" karte, samo da bi zvedel, če bodo Nemci vdrli do Pariza ali ne, ko so prišli že na razdaljo 60 km do Soissona, ter je bilo treba z njim govoriti. Cankar je opazil moje zanimanje za francoščino in pričele so se "inštrukcije". Zlasti me je opozarjal na izgovarjavo in mi predočeval razlike v pomenu besed, ki je bil odvisen samo od pravilne izgovarjave.

Meni nasproti je ležal slikar Ferdo Vesel. Neprestano je imel opravka s svojimi ropotijami, ki jih je imel s seboj, si kaj kuhal in slikal. S Cankarjem sta večkrat šahirala. Toda nekoč sta se močno sprla in Vesel je renčal nanj kot sršen.

Iste dni je nastalo nesoglasje med Cankarjem in pok. dr. Knafličem (avtorjem socializma in traktata o tisku), ki je imel po Cankarjevi smrti zaradi nekega kasnejšega dogodka svoje posledice pred sodiščem. M e n d a je ravno moje pričevanje odločilo in sicer v prid—dr. Knafliču. O tem kaj kasneje.

Nekoč sem vprašal Cankarja, zakaj ni potoval več po svetu, da bi se bolj razgledal, več doživel, zakaj ni spisal večjega romana in podobno in da ne bi vedno brskal po domačih prilikah. Kako se je na široko in dobrohotno nasmejal na te moje naivne opombe, na kar mi je dejal, da to ni za pisatelja nujno potrebno, da pa bo spisal knjigo, lepo, najlepšo od vseh dosedanjih svojih, ki bo imela naslov "Celica št. 4", in da bo dal tam notri mesto tudi meni ter moji odkritosti, ker sem mu rekel v obraz nekaj, česar mu še ni nihče.

Zadeva je bila sledeča: Ob nekem večernem pomenku Cankarjevega "circla" me vpraša Cankar: "No, povej odkrito, je ali ni za menoj vsa slovenska mladina?" Nedolžno sem mu odgovoril: "Naj res odkrito povem svoje prepričanje? Prav, pa bom. Poslušaj: Za tabo, Ivan, gredo, vendar samo sanjači, šibkeži, pesimisti, ti pa veš, da je pesimizem negativen; ostali, pretežni del mladine, ki se je oblikovala po raznih preporodovskih organizacijah, telovadnicah itd., pa vidi svojega vodnika v "Zarjah Vidovih—v Župančiču . . .

Tako sem se znebil teh besed, vendar takoj mi je bilo hudo in sem se jih kesal. Toda Cankar ni bil užaljen, pogladil me je po laseh in po njegovi lastni kasnejši izjavi me je ravno zaradi teh besed imel še bolj rad.

Zapustil sem ljubljanski grad in dober mesec za menoj tudi Cankar. Šel sem na Dunaj in vsako toliko sem se vozil kot dijak skozi Ljubljano, kjer sem se vselej ustavljal, tja in domov. Običajno sem zavil na Rožnik k Cankarju. Ob slovesu na gradu me je povabil k sebi in sem šel. Na moji prvi poti sem ga srečal že v mestu, blizu opere. Po prvih besedah pozdrava sem moral z njim k Perlesu v restavracijo tik glavne pošte v Prešernovi ulici, kjer sem bil s Cankarjem kasneje še nekajkrat. Drugi dan sem ga dobil na Rožniku in zopet še večkrat kasneje do njegove smrti.

Enkrat tudi zvečer v Unionski kavarni. V traktu ob Frančiškanski ulici je sedel v številni družbi. Stopil sem k njemu in ko me je predstavljal, reče nekomu: "Vidiš, to je tisti dečko, ki je tebe postavil v nebesa, mene pa v nič. "T . . . se piše, to pa je Oton Župančič. Še dolgo sem sedel s Cankarjem pri mizi in po polnoči sem ga spremljal čez Tivoli proti domu.

Pri vsakem obisku na Rožniku ali drugod sva se nekoliko zamudila pri dogodkih na gradu, vojni, načrtih za povojni čas, literaturi, posebno sem ga vpraševal po dekadentih, lepo je govoril o Ketteju in Murnu, Župančiču in tudi Govekarja s Krpanovo kobilo sva imela v mislih. Vedno sva se ustavila pri Slovencih in našem jeziku, bodoči Jugoslaviji in na — Dunaju. O tem mestu mi je pravil mnogo, vprašal me po tem in onem znancu, me opozoril na razne znamenitosti, ki so znane le dolgoletnim dunajskim prebivalcem, kot je bil Cankar. Priporočal mi je tudi naj grem—mislim—v Gersthof k dr. Prijatelju, tedanjemu knjižničarju v dvorni knjižnici, kasnejšemu vseučiliščnemu profesorju in kulturnemu zgodovinarju.

Tako sem spoznal Cankarja in postal njegov mladi prijatelj. Dasi je bilo med nama 18 let razlike, sem mu moral reči "ti", kakor seveda tudi on meni. Kadar koli sem gledal proti cerkvici na Rožniku, vselej, ko sem štel korake čez Rožnik, sem si mislil: "To cerkvico je občudoval naš Cankar, vse te stezice so bile znane in domače tudi njemu, ki mu je bilo dovolj, da je hodil po "zemlji naši in pil nje prelesti in bolesti".

Prešeren na smrtni postelji.

"Srce mi zaigra, kadar nakopljemo več premoga . . ."

Z. Guzej

"Srečno, tovariš Lapornik!"

"Srečno!"

Kopač Lapornik Silvo je preložil rudarsko svetilko in mi ponudil od dela trdo desnico.

V čakalnici Zapadnega obrata rudnika Trbovlje je v tej uri pred odhodom v jamo zelo živahno. Rudarji, ki v bližnji svetličarni jemljejo svetilke, pridejo v čakalnico po številko, dokler jih ob žvižku jamske piščali ne sprejme vase Talni rov s svojimi neštetimi rovi, odkopnimi okni in odkopnimi čeli. Posamezniki se pogovarjajo, drugi sedijo sami zase, poedinci pa po taktu poskočne godbe, ki jo prenaša zvočnik, polglasno žvižgajo predse.

Živahno vrvenje v čakalnici naju ovira, da bi se mogla nemoteno pogovoriti. Zato vstopiva v pisarno nadpaznikov, kjer tovariš Lapornik postavi svetilko predse na mizo.

Močne mišičaste roke, delovna obleka in rudarska kapa izdajajo Lapornika, da je rudar. Žive oči spremljajo njegovo govorjenje z izrazom navdušenja, veselja in ponosa na licu pa je veder nasmeh in zdrava barva.

Pred desetimi leti je trboveljski rudnik sprejel tedaj 24-letnega Lapornika za vozača. Čez leta je postal kopač. V vsakdanjem delu je utrjeval svoje moči. Delal je za kapitalistične izkoriščevalce. Pehal se je za tanek kos kruha, a včasih tudi tega ni bilo. Vestno, kot je hodil in še hodi na delo njegov oče, je hodil na delo sin in pustil deset let svojega življenja v vročih in mokrih jamah.

Okupacija mu je pokazala pot. —Vreči s sebe ne le jarem tujcev, temveč istočasno stopiti v vrsto borcev za boljši družbeni red, je bila Lapornikova misel, ki ga je vodila v partizane.

"Maja 1945 sem se vrnil v jamo."

To je povedal tako, kakor bi rekel kmet: tisto pomlad sem spet zaoral brazdo na svoji njivi, ali tako, kakor bi rekel otrok: vrnil sem se k materi. Z roko je segel v lase, se nasmehnil in ni vedel, kako bi nadaljeval pripovedovanje o svojem delu in življenju, odkar se je po osvoboditvi vrnil v rudnik, ki ni sedaj več last izkoriščevalske Trboveljske premogokopne družbe—temveč last delovnega ljudstva. Morda je začutil, a ni našel besede, da bi oblikoval misel, ki mu je vstala: tu je prelomnica mojega življenja in dela. Odslej je postalo moje delo drugačno—čeprav je na zunaj isto. Pot v rov, odkopavanje, zasekovanje, pripravljanje za miniranje, tesarjenje, polnjenje vozičkov; borba s pritiskom, vodo, vročino, z ruški in vsem, čemur je rudar vsak dan izpostavljen; vse to delo je ostalo enako, a je v bistvu vendar popolnoma drugačno od prejšnjega dela.

Negotovo je nadaljeval. A že po prvih besedah se je čutil v svojem pripovedovanju spet trdnega in gladko mu je tekla misel za mislijo, ki jo je prikupno in zanimivo oblikoval v slike iz življenja delavca novega tipa.—"To je človek jasnega pogleda in dvignjenega čela," se mi je porodil občutek ob njegovem pripovedovanju.

"Sedaj delamo drugače kot nekdaj. Borba za plan! To je naša misel, ki nas priganja k delu, ki nam ne da, da bi postajali med delom in ki nas vodi k vedno novim uspehom. Tako še nismo delali kot delamo danes!

Doslej sem bil trikrat proglašen za udarnika. Normo sem presegel prvič za 60, drugič za 57 odstotkov in tretjič—tega se pa res ne spominjam točno, a približne številke nočem povedati.

Brez tekmovanja seveda ne gre. V tekmovanju smo dosegli že zelo lepe uspehe. Normo smo presegli za 50 do 70 odstotkov. Seveda smo morali izrabiti vsako minuto. Morali smo delati zavestno, ker bi sicer tega nikoli ne dosegli.

Doslej sem delal na številki 204 vzhodnega obrata. Pred šestimi meseci smo napovedali tekmovanje najboljšim številkam Jugoslavije. Prihodnje dni bo tekmovanje zaključeno. Gotovo bomo med prvimi, saj smo v teh šestih mesecih skupno presegli normo za 68 odstotkov."

Svoje pripovedovanje je za hip prekinil, privil svetilko, ki je sedaj bolj medlo gorela in se zamislil. Morda je v duhu videl vse množine izkopanega premoga, vse vozičke, katere so polne odvažali z njegovih odkopanih oken in se spomnil vseh težav, ki jih je moral premagovati. Nadaljeval je:

"Seveda smo imeli pri delu tudi zapreke. Na vročih odkopih smo se v vročini 29 stopinj dostikrat kopali v znoju, voda nas je ovirala, pritisk nam je prav na številki 204 zdrobil izogib. Če bi ne delali zavestno, bi ne bili vztrajali na takih delovnih mestih.—Kako pa bi dosegli plan, če bi naš elan popustil? Pa tudi sram bi nas bilo, če bi pustili, da enkratni uspeh pade v vodo. Rudarji smo že takšni: čim enkrat presežemo normo, jo hočemo presegati vedno, pa četudi so prilike slabše. A tudi vsak uspeh nam da še večje veselje, da se dela še bolj poprimemo, da v vsakem šihtu damo čim več vozičkov."

Vstal je od mize, stopil po sobi sem ter tja, da so se čule le pridušene stopinje njegovih delovnih škornjev.

Z gesto roke je poudaril svojo misel, ki je izrazila bolj določno kot mnoge velike besede, kakšen je njegov odnos do dela, ki je dopolnila sliko zavestnega borca za plan naših rudnikov.

"Čim več premoga bomo nakopali, tem več strojev bo teklo v naših tovarnah, tem več koles na naših železnicah. Tega vsega se zavedam, le povedati ne znam tako, kot to čutim, ko polnim vozičke . . . Kako naj to povem?" Spet je pomislil in tišje, a vendar še bolj odločno zatrdil:

"Srce mi vedno zaigra, kadar nakopljemo več. In to je često!" je mimogrede pristavil. "To je naš boj za plan. V naši številki to vsi razumemo, da je presežen plan, naša gospodarska moč, podlaga za srečno življenje nas vseh!

Tega se vsi ne zavedajo. Razlagamo in razlagamo jim, a vendar pri vseh ne uspemo. Nekateri še nočejo razumeti plana. Še postajajo nekateri pri delu in zmanjšujejo naše uspehe. Vendar jih je že mnogo manj in mislim, da bomo sčasoma tudi pri teh uspeli."

Zunaj so se slišali koraki. Rudarji so odhajali iz čakalnice in vstopali v vagončke jamskega vlaka. Tudi Lapornik se je začel odpravljati. Pred odhodom je še na kratko podal sliko svojega odnosa do strokovnega in političnega izobraževanja. Mnogi rudarji se zadovoljijo s tem, da so postali kopači in to dolga leta tudi ostanejo. Lapornik pa se strokovno izpopolnjuje v pazniškem tečaju, politično na študijskih krožkih; zaveda se važnosti sindikalnega dela in je v sindikalnem odboru član tarifno-tekmovalne komisije.

"Sedaj je čas, da odidem," je dejal, natikal rudarsko kapo in segel po svetilki, "da ne bodo vozički stali prazni in da tudi naša številka nekaj prispeva, da do 29. novembra dosežemo mesečni plan."

Prešernova neznana prijateljica: Vinjeta.

Leaving City

Party severely in need of a good car. Cash deal. Call until 7 P. M.

Phone SEELEY 0607

BUILDING SERVICE EMPLOYEES

Weekly starting salaries

MEN $54.60 — **WOMEN** $36.55 - $44.20

STEADY WORK

52 weeks a year

Choose your shift. Day or night

Sick Benefit. Hospitalization

Pension Plan Insurance

Inquire

8:30 to 4:30

Room 1222

125 South Clark St.

V Prosveti so dnevne svetovne in delavske vesti. Ali jih čitate vsak dan?